

*Дмитро КОЗЬЯКОВ,
студент четвертого курсу
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

МАСОВА ІНФОРМАЦІЯ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Ключові слова: мережа Інтернет; правове регулювання діяльності ЗМІ; інформаційний простір; електронні інформаційні ресурси і системи.

Іntenсивний розвиток інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ) змінює структуру і логіку суспільного розвитку, впливає на геополітичну систему світу, утворює самостійні економічні галузі та поглиблює інтеграцію вже існуючих, визначає нові схеми державного управління, коригує соціальні зв'язки й соціально-психологічний статус людини. Найбільше результати сучасного прогресу в розвитку ІКТ проявляються в сфері побудови й використання інформаційного простору мережі Інтернет.

Не викликає сумніву, що Інтернет є безспірним фактором сьогодення, який всебічно впливає на життя суспільства. З урахуванням швидкості та обсягів поширення комп'ютеризації у світі історію людства навіть поділяють на дві ери – до та після появи мережі Інтернет. Англійська абревіатура *V.W. (Before Web)* означає ті часи, коли людство ще не мало мережі Інтернет, тобто знаходилося на зовсім іншій, початковій стадії розвитку. Доступ населення до Інтернету стає важливим показником розвитку тієї чи іншої країни, а Окінавська Хартія Глобального Інформаційного Суспільства, прийнята 22 липня 2000 року лідерами держав G8 [1], у ст. 3. визначила вільний обмін інформацією та знанням однією із демократичних цінностей людства.

Сьогодні в Україні Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів налічує 164 найменування електронних варіан-

тів друкованих видань, 17 назв сайтів, що стосуються телебачення, 23 – радіо і 66 – винятково мережевих видань. Утім, реальна кількість інформаційних ресурсів, доступних для користування громадянами держави, значно більша [2].

Опубліковані результати наукових досліджень правників, зокрема О. Баранова, В. Брижка, В. Горобцова, І. Жилінкової, М. Іншина, В. Копилова, О. Присяжнюка висвітлюють основи правового регулювання організації діяльності мережі Інтернет, проте її мас-медійний сегмент містить значну кількість невирішених проблем.

Метою даної статті є дослідження проблем поширення масової інформації в мережі Інтернет, а також регулювання діяльності Інтернет-засобів масової інформації (ЗМІ) у світлі забезпечення захисту прав громадян на інформацію та доступу до неї.

З технічної точки зору мережа Інтернет являє собою сукупність інформаційних ресурсів і систем, з'єднаних за допомогою електрозв'язку, обмін інформацією в яких здійснюється на базі єдиної системи стандартів і протоколів. У ній власники Інтернет-ресурсів мають можливість розміщати власну інформацію або інформацію третіх осіб за допомогою різноманітних технологій і систем, а користувачі наділені можливістю одержувати цю інформацію різними методами, серед яких переважають доступ до інформаційних ресурсів (сайтів) у мережі Інтернет і використання електронної пошти.

Інтернет виник як суто технічний засіб передачі інформації, але згодом перетворився на важливе соціальне явище, що постійно перебуває в полі зору фахівців різних наук, у тому числі юридичної [3]. У цьому аспекті привертає увагу соціально-правова характеристика Інтернету, наведена І.Л. Бачило. Вона визначає це явище як «універсальну систему об'єднаних мереж, що дають змогу забезпечити включення будь-яких масивів інформації для надання її користувачам, надання довідкових та інших інформаційних послуг, а також здійснення різних цивільно-правових угод на основі комбінації інформаційно-комунікаційних технологій» [4].

Легальне визначення Інтернету міститься в абзаці 15 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про телекомунікації»: це всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами [5].

Вважаємо, що наведені визначення є достатніми для цілей даного дослідження за умови виділення наступних основних особливостей відносин, що складаються у зв'язку з використанням мережі Інтернет:

1) обмін інформацією відбувається в електронній цифровій формі, що у зв'язку з можливою легкістю й оперативністю створення, поширення, модифікації або знищення інформації, зумовлює виникнення проблем щодо забезпечення доказування і, відповідно, – умови для об'єктивного ускладнення захисту прав та інтересів осіб;

2) створення й розвиток інформаційних ресурсів та систем у мережі Інтернет і поширення інформації відбуваються винятково в рамках узгоджених міжнародних технічних стандартів і протоколів, що визначає високу значимість технічних норм для характеру відносин та їх регулювання;

3) в силу існуючого рівня технологій обмін інформацією може відбуватися в режимі реального часу (без помітної часової затримки для суб'єктів відносин);

4) у мережі Інтернет прийнята єдина система адресації ресурсів і систем, тому будь-яка особа з будь-якої точки мережі має

однакову технічну можливість доступу до інформації та її поширення;

5) суб'єктами суспільних відносин, що виникають у зв'язку з використанням мережі Інтернет, виступають не тільки особи, з волі яких поширюється й споживається та або інша інформація, а й особи, які володіють інформаційними ресурсами, системами, мережами електрозв'язку, якими відбувається інформаційний обмін. Таким чином наявність організаційно-технічних можливостей впливати на характер цих відносин визначає актуальну для мережі Інтернет проблему відповідальності інформаційних провайдерів (посередників);

6) наявність широких можливостей і затребуваності механізмів саморегулювання, коли власники інформаційних ресурсів і систем мають можливість оперативно визначати обсяг інформації та контролювати обмін нею;

7) суб'єкти відносин взаємовіддалені в просторі, в результаті чого виникає проблема визначення юрисдикції регулювання відносин з боку різних держав і адміністративно-територіальних утворень.

На думку М.І. Іншина, до основних переваг використання мережі Інтернет можна віднести можливість ознайомлення з необхідним друкованим або відеоматеріалом у будь-який момент, оперативне отримання інформації, зокрема додаткових даних, суттєве збільшення аудиторії, яка виявляє інтерес до відповідного видання або телерадіо-каналу; швидкий зворотний зв'язок [6, 35].

Відносна новизна й висока соціальна роль інформаційних процесів у мережі Інтернет, а також особливості існуючої системи права в Україні зумовлюють регулювання зазначених відносин у рамках різних галузей права конституційного (право на інформацію), цивільного (електронні угоди й розрахунки), адміністративного (законодавство про зв'язок, інформаційну безпеку) тощо. Міждисциплінарний характер правового регулювання породжує наявність незбалансованої системи юридичних дефініцій, різних підходів до суб'єктного розподілу осіб, які беруть участь в інформаційних процесах під час використання ІКТ.

Передусім існування Інтернету змушує заново осмислювати раніше сформовані поняття й категорії, притаманні правовому регулюванню діяльності ЗМІ, по-іншому розглядати традиційні комунікації, у тому числі звертати увагу на об'єкти, здавалося б, уже раніше однозначно визначені. Зокрема друковані ЗМІ – періодичні й такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію [7]. Якщо ми хочемо зрозуміти, чим серед них відрізняється, наприклад, газета, то повинні розглянути різні види друкованих ЗМІ та знайти їх специфічні ознаки.

Аналогічна ситуація виникає і з Інтернетом, у просторі якого можна виявити найрізноманітніші види спілкування. Таким чином, під час розгляду різних засобів комунікацій у мережі Інтернет варто фокусувати увагу не так на технічному обладнанні, що забезпечує їх роботу, як на їх суб'єктах, змісті та функціях. Інакше кажучи, – на структурних елементах, які утворюють правовий зміст явища, що розглядається.

Чинне законодавство не містить визначення поняття, яке розкривало б зміст цих елементів і у такий спосіб пояснювало правову природу засобів масової інформації в мережі Інтернет. Відсутній також спеціальний нормативно-правовий акт, що визначав би їх статус, порядок створення та засади діяльності. Загальною нормою виступає ст. 20 Закону України «Про інформацію» [8], згідно з якою масова інформація – це публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація. Друкованими засобами масової інформації є періодичні друковані видання (преса) – газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним тиражем. Аудіовізуальні засоби масової інформації – радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо. Аналогічний підхід до визначення спеціалізованого засобу масової інформації як видання законодавцем застосовано у абзаци 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист суспільної моралі» [9].

Разом із тим слід звернути увагу, що при визначенні аудіовізуального (електронного)

засобу масової інформації законодавець вводить таке поняття: організація, яка надає для масового приймання споживачами аудіовізуальну інформацію, передану у вигляді електричних сигналів і прийняту за допомогою побутових електронних пристроїв [10]. На нашу думку, такий підхід є більш сприятливим для розкриття правової природи ЗМІ в Інтернеті.

У науковій літературі існують інші підходи. Так, на думку авторів монографії «Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні» впровадження телекомунікаційних мереж дає підстави поділяти існуючі засоби масової інформації на «старі» та «нові» [11, 182]. До перших відносять традиційні друковані ЗМІ, тобто газети, журнали, бюлетені тощо. До «нових» – так звані електронні (радіо, телебачення та ін.), що визначаються національним законодавством як аудіовізуальні засоби масової інформації.

Зауважимо, що ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» визначає сутність мовлення (телебачення і радіомовлення) як передачу на відстань звукової або зорової інформації за допомогою електромагнітних хвиль, що розповсюджуються передавальними пристроями і приймаються будь-якою кількістю теле- та радіоприймачів. Наведена ознака свідчить про певну відмінність електронних друкованих засобів масової інформації від традиційних, яка полягає у великій оперативності поширення масової інформації.

Термін «електронні засоби масової інформації» одночасно вживається у декількох законодавчих актах, як правило, без наведення визначення цього терміна або визначеній у виборчому законодавстві як «аудіовізуальні» [10, 183].

Таким чином інформація, що поширюється мережею Інтернет, може розцінюватися як масова інформація, адже вона доступна не обмеженому колу осіб. Однак законодавець не визначає Інтернет-контент як аудіовізуальну інформацію. Отже, на законодавчому рівні чітко не визначено, чи належать веб-сайти та інші інформаційні джерела в мережі Інтернет до ЗМІ.

Також варто зауважити: якщо національні ЗМІ створюються в порядку, визначеному

чинним законодавством України, то він не охоплює діяльність зі створення та функціонування Інтернет-контенту. Та й саме встановлення такого порядку є проблематичним, оскільки будь-яка особа з будь-якої точки глобальної мережі може поширювати в Інтернеті інформацію, територіально перебуваючи поза межами національної юрисдикції.

Оскільки саме поняття ЗМІ має неоднозначне трактування в законодавстві та спеціальній літературі, на нашу думку, найбільш адекватним правовій природі вбачається визначення Інтернет-засобу масової інформації як результат інтелектуальної діяльності, що має назву засобу індивідуалізації й електронний вигляд періодичного друкованого видання, радіо-, теле-, відеопрограми, кінохронікальної програми або іншу форму періодичного поширення масової інформації.

У визначенні місця й ролі ЗМІ в державі варто враховувати взаємодію, реальні протиріччя між двома основними функціями ЗМІ. З одного боку, їхнім завданням є інфор-

маційне забезпечення процесу реалізації різноманітних потреб та інтересів приватних осіб, соціальних верств і груп, громадянського суспільства в цілому, а з другого – вони покликані забезпечити інформаційне обслуговування процесу функціонування владних структур.

З наведених причин окрему увагу необхідно приділити особливостям правового регулювання діяльності Інтернет-видань, під якими слід розуміти будь-який сайт засобу масової інформації або інших суб'єктів, що поширює мережею Інтернет новини та/або будь-які інші інформаційні дані. У зв'язку із зазначеним вище питання щодо визначення статусу Інтернет-видань слід врегулювати на законодавчому рівні.

Насамкінець варто наголосити, що вирішення проблем правового забезпечення поширення масової інформації мережею Інтернет має бути системним і комплексним, йому обов'язково повинно передувати проведення наукових досліджень та вивчення міжнародного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Дипломатический вестник. – 2000. – № 8. – С. 51–56.
2. Красноступ Г. Правове регулювання Інтернет-засобів масової інформації / Ганна Красноступ // Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/24640> – Заголовок з екрану.
3. Жилінкова І. Правове регулювання Інтернет відносин / І. Жилінкова // Право України. – 2003. – № 5. – С. 12–127.
4. Бачило И.Л. Интернет как явление для системы права / И.Л. Бачило // Проблемы информатизации. – 2000. – Вып. 3. – С. 4.
5. Про телекомунікації: закон України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
6. Іншин М.І. Сучасний стан та шляхи удосконалення взаємовідносин органів державної влади і засобів масової інформації / М.І. Іншин // Інформаційне суспільство в Україні: інформаційно-правова культура, освіта, наука: матеріали міжнародної наук.-практ. конференції. – Суми: Довкілля, 2008. – С. 33–38.
7. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.
8. Про інформацію: закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
9. Про захист суспільної моралі: закон України від 20 листопада 2003 року № 1296-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 192.
10. Про телебачення і радіомовлення: закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.
11. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні: моногр. / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Чиж; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К.: Юридична думка, 2006. – 384 с.

Дмитро КОЗЬЯКОВ

МАСОВА ІНФОРМАЦІЯ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Резюме

Розглядаються проблеми поширення масової інформації в мережі Інтернет у світлі забезпечення захисту прав громадян і забезпечення доступу до інформації.

Дмитрий КОЗЬЯКОВ

МАССОВАЯ ИНФОРМАЦИЯ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ: ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ

Резюме

Рассматриваются проблемы распространения массовой информации в сети Интернет в свете обеспечения защиты прав граждан и обеспечения доступа к информации.

Dmytro KOZYAKOV

MASS INFORMATION IN INTERNET: LEGAL ASPECTS

Summary

The issues of mass information spreading in the Internet are studied in the terms of guaranteeing human rights and free access to information.